

Елица ТОПАЛОВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Велико Търново, България
elitsatopalova77@abv.bg

КЪМ ВЪПРОСА ЗА УПОТРЕБАТА НА МЪЖКОРОДОВИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА В МЕДИЙНИЯ ДИСКУРС¹

Elitsa TOPALOVA

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
Veliko Tarnovo, Bulgaria
elitsatopalova77@abv.bg

ON THE USAGE OF MASCULINE NOUNS IN THE MEDIA DISCOURSE

The paper analyses the cases in which masculine nouns are used in order to refer to women on the syntax level of language. The major focus is put on the incorrect usage of a masculine noun and another part of a sentence when there is grammatical relation between them. The popularity of linguistic masculinization, widely used in the media discourse, is considered to be the main reason for the mistakes observed in the given examples. The analysed examples have been excerpted from articles published on the most visited news websites in Bulgaria according to Alexa.com. The paper concludes that the media language has the ability not only to impose prestigious speech models but also to give a notion of the contemporary state of language.

Keywords: masculine nouns, linguistic masculinization, media discourse, syntax level.

В доклада се анализира употребата на мъжкородови съществителни имена за назоваване на лица жени на изреченско равнище. Вниманието е съсредоточено върху отклоненията от книжовната норма при съгласуването на граматическите характеристики на мъжкородово съществително име с граматическите характеристики на друга част на изречението. Става въпрос за случаите, в които между мъжкородовото съществително име и другата част

---

¹ Дискурс – комбинацията от езиковия текст и екстралингвистичните условия, при които той се проявява.

на изречението съществува смислово-граматическа връзка, както е при синтактичното отношение между подлог и предикат или между определяемо и определение. Грешките при съгласуването се разглеждат като пряко следствие от масовите прояви на явлението *езикова маскулинизация*, наблюдавани при назоваването на лица жени в медийния дискурс.

Примерите са извлечени от новинарски текстове, публикувани в информационните сайтове Dir.bg, Vesti.bg, Blitz.bg и Dnes.bg. Изборът на тези четири сайта е мотивиран от присъствието им в класацията за 50-те най-посещавани от българските потребители сайта, представена от сайта Alexa.com. Високите позиции, които сайтовете заемат в класацията – в интервала между 15-то и 35-то място, са доказателство за значимостта на използваните в материалите, публикувани в тях, езикови средства за налагането на тенденции в речта на техните читатели. От друга страна, изследването на езиковите особености на медийните текстове дава възможност за формулиране на изводи за съвременното състояние на узуса, за налагащите се или отшумяващите речеви употреби.

Изследването на езика на медиите се поставя сред новите тенденции в лингвистиката, набиращи скорост през последните няколко десетилетия, които разглеждат езиковите средства, поставени в контекст, за разлика от структурната лингвистика, изследваща езиковите елементи сами за себе си. В последните няколко години се забелязва засилен интерес към изследването на езика на интернет сайтовете, които постепенно печелят доверието на читателите, съчетавайки имиджа на достоверен източник на информация с достъпността и удобството на глобалната мрежа. Важно е да се отбележи обаче, че „по жанрови и по стилно-езикови характеристики“ интернет представлява в същността си „еволуирала принтмедия“. Езикът на медиите като цяло предизвиква интерес заради възможността „да служи за модел на „престижно речево поведение“. Също така не бива да се подценява и влиянието на езика на медиите върху характера на употребите на езика в цялото публично пространство (Гецов 2009: 260).

Въпросът за употребата на мъжкородовите съществителни имена в рамките на изречението се разглежда като част от по-обширния въпрос за проявите на езиковата маскулинизация при назоваването на лица жени. Маскулинизацията е актът на назоваване на лица жени със съществителни имена в мъжки род (мъжкородови съществителни имена). Проявите на това езиково явление са характерни в най-голяма степен за политическия дискурс при назоваването на лица жени, заемащи високи държавни постове и длъжности, за които доскоро се е смятало, че са достъпни единствено за представители на мъжкия пол.

Съществува възможност грешките при съгласуването да се обвържат с употребата на съществителни имена от общ граматичен род. Владко Мурдаров в статията си „Особен случай на съгласуване по род“ (Мурдаров 1983) разглежда този проблем като пряко следствие от употребата на съществителните имена *академик, генерал, доцент, капитан, летец, майор, министър, професор, член-кореспондент и др.*, които той обособява като съществителни имена

от общ род. Според него те могат да се употребяват за назоваване на лица и от двата пола, а граматическият род на съществителното име от общ род в конкретната употреба зависи от пола на назоваваното лице. От своя страна това обуславя и съответния граматически облик на прилагателните имена и причастията, с които съществителното име влиза в синтактично отношение (Мурдаров 1983).

Съставът на групата на съществителните имена от общ род, който Вл. Мурдаров предлага, обаче влиза в рязко противоречие с утвърдилото се вече схващане на Русин Русинов за съществителните имена от общ род. В статията си „Съществителни имена от общ граматичен род в съвременния български език“ (Русинов 1966/1978) Р. Русинов посочва списък от 30 съществителни имена от общ род, присъщи на съвременния български език, които окончават на наставката –а (*балама, будала, маскара, невежа, роднина, хаймана и др.*). Той дори изрично подчертава, че трябва да се прави ясно разграничение между съществителните от общ граматичен род и съществителните имена от мъжки род, завършващи на съгласна, които се употребят при назоваване на „професията, служебното положение или научното звание на лицата независимо от това дали са мъже или жени“, като шофьор, министър, професор, доцент и др. (Русинов 1966/1978: 96).

Ст. Буров също не приема хипотезата на Вл. Мурдаров за мъжкородовите съществителни имена като имена от общ род. Той посочва два критерия, които съществителното име трябва да изпълнява, за да се причисли към групата на съществителните имена от „мъжко-женски“ род – 1) да образува правилни словосъчетания със съгласувани определения и от двата рода (*моят/моята роднина*); 2) да може да се съчетава в множествено число едновременно с мъжколичните имена *двама, трима* и с числителните *две, три (двама/две хаймани)* (Буров 2016).

Съгласуването на граматичните признаци на мъжкородово съществително име с признаците на други части на изречението се засяга още и от учени, дефиниращи характеристиките на българското приложение (Недев, Събев 1989; 2014). Иван Недев посочва именно съгласуването като един от факторите, спомагащи за разграничаването на приложението от неговото определяемо. Когато словосъчетанието от приложение, изразено чрез мъжкородово съществително име, и собствено име на лице жена попадне в синтактичната позиция на подлог, приспособяването на граматическия показател за род на сказуемото с граматическия показател за род на съществителното собствено име доказва, че съществителното собствено име е „носител на семантичния център на словосъчетанието“, т.е. то е определяемото, а мъжкородовото съществително име – приложението (Недев, Събев 1989). Съгласуването в подобни конструкции е установено в езиковата практика и в тези случаи не се говори за отклонения от нормата. Затова тук се изключват случаите, в които мъжкородовото съществително име е в ролята на приложение към собствено име. Тогава собственото име е достатъчно ясен индикатор за естествения пол на лицето.

В тази връзка интересен казус са чуждите имена, при които понякога съществува известна трудност за идентифицирането на пола на лицето поради особеностите на чуждия език. Чуждите фамилни имена например не съдържат морфологични показатели, които да означат пола на лицето, за разлика от наставките -ов/-ова в българските фамилни имена. Това се вижда в следните примери от подзаглавието и лийда на два различни материала, в които чуждите имена назовават лица жени:

ПЗ²: *Хомеопатията може да бъде ползвана като допълващо лечение и това да дава добри резултати, смята германският детски лекар д-р Зигрид Крусе* (vesti.bg; 19.11.2018)³;

Л: *Министър-председателят Бойко Борисов и министърът на търговията на Турция Рухсар Пекджан обсъдиха възможностите за разширяването на сътрудничеството в двустранните търговски отношения.* (blitz.bg; 19.11.2018).

Същински грешки при съгласуването се наблюдават в случаите, когато мъжкородовото съществително име е употребено самостоятелно, т. е., без да е във функцията на приложение към собствено име. Според правилата на граматическото, наричано още и *синтактично*, съгласуване употребените прилагателни имена (или други части на речта) трябва да са в мъжки род, приспособявайки граматичните си показатели към показателите на мъжкородовото съществително име.

Регистрираните примери за грешно съгласуване между частите на изречението могат да се класифицират в три групи в зависимост от синтактичната функция на граматичната форма, в чийто състав е налице отклонение от нормата, и от нейните морфологични характеристики.

Първата група представляват грешки при съгласуването на мъжкородово съществително име, което изпълнява функцията на подлог в изречението, и друга част на речта, която влиза в състава на глаголна конструкция, най-често причастие или прилагателно име. Казано с други думи, става въпрос за грешки при съгласуването в състава на предикатива.

Най-голям дял имат изреченията, в които е употребено минало деятелно причастие в състава на форма за минало неопределено време. Подобни конструкции Вл. Мурдаров определя като „книжни и изкуствени“ (Мурдаров 1983), а Ст. Буров смята, че в такива примери съгласуването се осъществява на основата на семантичния признак пол, а не според традиционното граматическо, наречено от него *формално*, съгласуване (Буров 2016). Този вид съгласуване е характерно за някои славянски езици, като руски и полски, в които

² Използваните съкращения в изложението: З – заглавие, ПЗ – подзаглавие, Л – лийд, Т – основен текст.

³ Примерите, включени в текста, са предадени в оригиналния си вид, без редакторска намеса.

представата за рода се изразява с помощта на синтактични средства – в конструкции от типа *Врач* *пришла* (Вълкова 1984).

Това се наблюдава в следните примери:

1) П: **Омбудманът** *разкри* *пред* *каква* *дилема* *се* **е изправила** *при* *определяне* *на* *позицията* *си* *за* *Истанбулската* *конвенция*. (dir.bg; 23.11.2018);

2) Т: **Вицепремиерът** *е информирала* *посланика*, *че* *българската* *държава* *планира* *да* *помогне* *на* *засегнатите* *български* *граждани*. (dir.bg; 20.08.2018);

3) Т: *Още* *февруари* *тази* *година* **кметът на София** *е* *поискала* *от* *Министерство* *на* *културата* *„Царските* *конюшни“* *да* *бъдат* *обявени* *за* *памятник* *на* *културата* (...). (dir.bg; 22.08.2018);

4) Т: *Външният* *министър* *припомни* *на* *евроскептиците*, *че* **премиерът** *е* *обещала* *да* *постигне* *сделка* *с* *Брюксел*. (dnes.bg; 21.05.2018);

Срещат се също и единични примери на употреба на причастия във форми за условно наклонение и в страдателни конструкции:

5) Т: **Омбудманът** *подчерта*, *че* **би могла** *да* *си* *потърси* *правата* *в* *европейските* *институции*, *но* *няма* *да* *го* *направи*. (dir.bg; 18.07.2018);

6) Т: *Иначе* *в* *Кемниц* **канцлерът** *беше* *посрещната* *с* *бурни* *протести* (...); (dir.bg; 19.11.2018).

По-малко примери са засечени за употребата на прилагателно име в женски род в състава на именния компонент на съставно именно сказуемо. Единични примери от този тип са посочвани и преди в изследвания, засягащи маскулинизацията (Буров 2016), но както посочва В. Сумрова, без те да са разграничени от употребите на глаголни сказуеми (Сумрова 2015: 194).

Т: **Защитникът** *на* *интересите* *на* *държавата* *по* *делото* *оба* *че* **не е съгласна** (vesti.bg; 24.08.2018);

Т: **Външният министър** *е категорична* *още*, *че* *не* *може* *да* *се* *каже*, *че* *нищо* *не* *се* *е* *случило* *на* *срещата* *на* *върха* *в* *София*. (dir.bg; 19.05.2018);

Т: *„Вярвам, че министър-председателят ще остане* **вярна** *на* *своите* *обещания“*, *допълни* *още* *той* (Борис Джонсон) (dnes.bg; 21.05.2018).

Втората група обединява примери за грешки при съгласуването в състава на полупредикативни словосъчетания. В случая е налице причастие във форма за женски род, което въвежда обособено определение към подлог, изразен чрез мъжкородово съществително име.

7) Т: **Попитана** *дали* *е* *получавала* *заплахи*, *говорителят* *на* *БСП* *отговори* (...). (blitz.bg; 19.11.2018);

8) Т: *„Предсрочните* *избори* *не* *са* *страшни*, *нито* *ще* *създадат* *хаос*, *защото* *хаосът* *и* *нестабилността* *са* *сега“*, *посочи* *още* **лидерът на БСП**, *цитирана* *от* *в.* *Труд*. (blitz.bg; 19.11.2018);

9) Т: *На* *негово* *място*, *като* **вицепремиер** *без* *портфейл*, **отговаряща** *за* *демографията*, *е* *посочена* *Марияна* *Николова* – *бивши* **началник** *на* *кабинета* *на* *Валери* *Симеонов*, **юрист** *по* *професия*. (dnes.bg; 21.11.2018).

В третата група се съдържат най-разнообразни примери, обединени от употребата на местоимение. Визират се случаи, в които съществува невъзможност за съгласуване между част на изречението и местоимение, изпълняващо различни синтактични служби. В част от случаите става въпрос за отнасяне на местоимение към предходно посочен обект или явление, което в текстолингвистиката се означава с термина *прономинализация*. Прономинализацията е и един от механизмите за изграждане на номинативни вериги, които от своя страна осигуряват повърхнинната свързаност в текста.

В тези случаи се наблюдава грешка при съгласуването на морфологичните характеристики на мъжкородово съществително име с морфологичните характеристики на кратките форми на лични местоимения в женски род:

10) Т: *Новият вицепремиер очаква да види каква отговорност ще ѝ възложи премиерът Бойко Борисов, за да конкретизира какви действия ще предприеме* (dnes.bg; 21.11.2018).

Грешки при съгласуването се срещат и при употребата на притежателни местоимения, както е видно от първия пример, без значение дали са в дълга или в кратка форма:

11) Т: *Това е рядък знак на подкрепа за намеренията на министър-председателя от нейния първи дипломат, който неведнъж се е противопоставял на плановете ѝ*. (dnes.bg; 21.05.2018);

12) П: *Протестиращите поискаха освобождаване от ареста на бившия кмет на Младост и нейната заместничка* (vesti.bg; 17.12.2018).

В горепосочените примери грешките се наблюдават в просто изречение. В следващите примери грешката при съгласуването се осъществява в рамките на сложно изречение. Специално трябва да се подчертае употребата на относително местоимение във функцията на съюз в състава на сложното изречение. Според Елка Добрева и Ивелина Савова относителните местоимения „заместват непосредствено предходно обозначение на обекта, като същевременно въвеждат нов признак на този обект под облика на подчинено определително изречение, респ. разширяват основната номинация“ (Добрева, Савова 2004: 228-229).

13) Т: *„Акцията касае разследващ полицай от Областната дирекция на полицията в Благоевград, за която смятаме, че нерегламентирано е изнасяла информация, свързана с разследването на конкретно лице“*, обясни вътрешният министър Младен Маринов. (btvnovinite.bg; 25.03.2018);

14) ПЗ: *Депутат рецитира нов вариант на „Червените ескадрони“. Каракачанов заяви, че не полицаите са следвали лидера на БСП, а тя тях* (dir.bg; 23.11.2018).

Според П. Пашов при избора на местоимение надделява представата за естествения пол на назованото лице, а не граматическият род на съществителното име, което местоимението замества. От примерите, които посочва П. Пашов, става ясно, че тази констатация може да се отнесе и към употребата на мъжкородови съществителни имена, назоваващи лица жени, и към проблем-

ната употреба на съществителните имена *момче* и *момиче*, формално причислявани към групата на съществителни имена от среден род (Пашов 1981: 103).

Ст. Буров определя подобни примери с термина *конгруенция*, „при която изборът на местоименната форма се подчинява не на родовата, а на половата принадлежност на контролера“ (Буров 2016).

Употреби на местоимения във форма за женски род, рефериращи лица жени, назовани преди това чрез мъжкородови съществителни имена, се срещат и на текстово равнище при прономинализацията като механизъм за изграждане на номинативни вериги и за осъществяване на повърхнинната свързаност на текста. Това се вижда в следния пример, в който мъжкородовото съществително име и личното местоимение са употребени съответно в последното и в първото изречение на два съседни параграфа: „Ако Република Македония и Гърция довършат този огромен пробив, който направиха в София за името, и Република Македония влезе в НАТО, защо не две, а три държави през 2025 г. да не са следващите членки на ЕС“, посочи **министърът** за българското европредседателство.; (начало на нов параграф) **Тя** потвърди, че едно от обсъжданите имена е Илинденска Македония, но не е единственото. (dir. bg; 19.05.2018). Това разминаване в граматическия род на езиковите средства, назоваващи едно и също лице и влизащи в състава на неговата номинативна верига, се явява пречка за осъществяването на повърхнинната свързаност на текста.

Посочените примери не само за пореден път доказват широкото разпространение на проявите на езиковата маскулинизация в медийния дискурс, но и онагледяват проблематичните езикови ситуации, които произтичат от тях. Причината е сблъсъкът между формалния, граматическия облик на съществителното име – неговия мъжки род, и извънезиковото познание на продуцента на текста за естествения – женски, пол на референта.

Тези грешки са едно от обстоятелствата, доказващи необходимостта от избягването на употребата на мъжкородови съществителни имена за назоваване на лица жени, особено в синтактичната позиция на подлог. Това би се избегнало, ако мъжкородовото съществително бъде използвано в службата на приложение към собствено име, сигнализиращо достатъчно ясно принадлежността на назованото лице към женския пол. Друг начин за предотвратяването на тези грешки е употребата на женскородови съществителни за назоваване на лица жени (в случаите, когато има установена в езика форма).

Фактът, че примерите, използвани за илюстрация на разгледания езиков проблем, са извлечени от медийни текстове, за пореден път доказва значимостта на езика на медиите като изследователски обект на лингвистични изследвания. Предложените в доклада изводи подкрепят тезата, че езикът на медиите едновременно притежава способността да налага престижни езикови модели и да дава представа за съвременното състояние на узуса.

ЛИТЕРАТУРА

Буров 2004: Буров, С. *Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността*. В. Търново: Фабер. **Burov 2004:** Burov, S. *Poznaniето v ezika na balgarite. Gramatichno izsledvane na kontseptualnata kategorizatsiya na predmetnostta*. V. Tarnovo: Faber.

Буров 2016: Буров, С. Граматичните аспекти на маскулинизацията. // *Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. Юбилеен сборник*. Съст. А. Кочева. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 25–31. **Burov 2016:** Gramatichnite aspekti na maskulinizatsiyata. // *Profesor Ivan Kochev – zhivot, ot daden na ezikoznaniето*. Yubileen sbornik. Sast. A. Kocheva. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 25–31.

Вълкова 1984: Вълкова, З. Мъжколичният род в славянските езици. // *Съпоставително езикознание*, IX, № 4, 14–19. **Valkova 1984:** Valkova, Z. *Mazhkolichniyat rod v slavyanskite ezitsi*. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, IX, № 4, 14–19.

Гецов 2009: Гецов, А. *По следите на скрития смисъл. Предпоставки и инструменти за скрито манипулативно въздействие в дискурса на българската популярна преса*. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. **Getsov 2009:** Getsov, A. *Po sledite na skritiya smisal. Predpostavki i instrumenti za skrito manipulativno vazdeystvie v diskursa na balgarskata populyarna presa*. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

Добрева, Савова 2004: Добрева, Е., Савова, И. *Текстолингвистика*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“. **Dobрева, Savova 2004:** Dobрева, E., Savova, I. *Tekstolingvistika*. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“.

Ефтимова 2016: Ефтимова, А. *Двойственият език в медиите. Езикът на политическата коректност vs. езика на омразата*. София: Просвета. **Eftimova 2016:** Eftimova, A. *Dvoystveniyyat ezik v mediite. Ezikat na politicheskata korektnost vs. ezika na omrazata*. Sofia: Prosveta.

Мурдаров 1983: Мурдаров, В. *Особен случай на съгласуване по род*. // *Български език*, XXXIII, № 2, 172–173. **Murdarov 1983:** Murdarov, V. *Osoben sluchay na saglasuvane po rod*. // *Balgarski ezik*, XXXIII, № 2, 172–173.

Недев, Събев 1989: Недев, И., Събев, С. *Към въпроса за разграничаването на приложението от неговото определяемо*. // *Език и литература*. XLIV, № 3, 64–70. **Nedev, Sabev 1989:** Nedev, I., Sabev, S. *Kam vaprosa za razgranichavaneto na prilozhenieto ot negovoto opredelyaemo*. // *Ezik i literatura*. XLIV, № 3, 64–70.

Недев 2014: Недев, И. *Български език. Синтаксис и пунктуация*. Силистра: Издателство РИТТ. **Nedev 2014:** Nedev, I. *Balgarski ezik. Sintaksis i punktuatsiya*. Silistra: Izdatelstvo RITT.

Пашов 1981: Пашов, П. *Морфологичната категория род в българския книжовен език*. // *Българистични изследвания*. Съст. П. Пашов. София: УИ „Климент Охридски“, 98–103. **Pashov 1981:** Pashov, P. *Morfologichnata kategoriya rod v balgarskiya knizhoven ezik*. // *Balgaristichni izsledvaniya*. Sast. P. Pashov. Sofia: UI „Kliment Ohridski“, 98–103.

Русинов 1974: Русинов, Р. *Традиция, съвременно състояние и мода при назоваване или титулуване на жените в българския език*. // *Проблеми на българската книжовна реч*. Съст. Л. Андрейчин. София: Наука и изкуство, 1974, 59–77. **Rusinov 1974:** Rusinov, R. *Traditsiya, savremenno sastoyanie i moda pri nazovavane ili tituluvane na*

zhenite v balgarskiya ezik. // *Problemi na balgarskata knizhovna rech*. Sast. L. Andreychin. Sofia: Nauka i izkustvo, 1974, 59–77.

Русинов 1978: Русинов, Р. Съществителни имена от общ граматичен род в съвременния български език. // *Помагало по българска морфология. Имена*. Съст. П. Пашов. София: Наука и изкуство, 94–99. **Rusinov 1978:** Rusinov, R. Sashtestvitelni imena ot obsht gramatichen rod v savremenniya balgarski ezik. // *Pomagalo po balgarska morfologiya. Imena*. Sast. P. Pashov. Sofia: Nauka i izkustvo, 94–99.

Сумрова 2015: Сумрова, В. Маскулинизацията на съществителните имена в българския език. // *Известия на института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. София: Издателство на БАН, кн. XXVII, 174–204. **Sumrova 2015:** Sumrova, V, Maskulinizatsiyata na sashtestvitelnite imena v balgarskiya ezik. // *Izvestiya na instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, kn. XXVII, 174–204.